

УДК 323.1

Явір В. А.,
кандидат політичних наук, науковий співробітник, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (Україна, Київ), zhabchuk@gmail.com

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В РЕІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Наразі виникла нагальна необхідність напрацювання комплексної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій, серед яких ключову роль повинна відігравати саме інформаційна політика. Автор доводить, що інформаційна політика, інформаційний тиск і вплив виявилися вирішальними в дезінтеграції суверенної України, яка прогала інформаційну складову гібридної війни. Державна інформаційна політика не була системною і полягала в навздогінній протидії, ізоляції українців від інформаційного впливу Російської Федерації та невизнаної влади окупованих територій. Досліджується роль інформаційної політики в процесі реінтеграції України. Аналізуючи основні теорії інтеграції та реінтеграції зокрема, автор виявляє, що всі вони спираються на інформаційну складову – налагодження комунікації, діалогу, обміну інформацією між сторонами, що реінтегруються. Непідтримання населенням ідеї реінтеграції має згубні наслідки і може повністю заблокувати етнополітичний процес возз'єднання України. Тож, політика реінтеграції України повинна містити потужну інформаційну складову, низка механізмів якої пропонуються в статті.

Ключові слова: реінтеграція, дезінтеграція, інформаційна політика, етнонаціональна політика, етнополітичний конфлікт, сепаратизм.

Значення інформаційної політики в процесі реінтеграції України поки що не є глибоко дослідженою проблемою на науковому рівні, хоча питання реінтеграції окупованих територій Донбасу і Криму вже понад три роки стоїть на порядку денному держави. Після анексії Криму та окупації частин Донецької та Луганської областей у 2014 р. Україна ще не напрацювала системної, послідовної стратегії реінтеграції, орієнтованої на повернення цих регіонів до єдиної правової, політичної, інформаційної, соціальної, етнокультурної, економічної системи країни. Наразі виникла нагальна необхідність напрацювання комплексної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій, серед яких ключову роль повинна відігравати саме інформаційна політика.

Інформаційний фактор відіграв не останню роль в дезінтеграції України: анексії Автономної республіки Крим та сепаратизації окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) та формуванні на їх основі невизнаних республік за підтримки Російської Федерації. Саме пропаганда, дезінформація та залучення місцевого населення як невід'ємні складові дезінтеграційних технологій в межах гібридної війни відіграли вирішальну роль у порушенні територіальної цілісності України та призвели до втрати контролю над цими територіями. Російські ЗМІ, які транслювалися в Криму та на Донбасі, повідомляли начебто про утиски етнокультурних, політичних прав росіян та російськомовних українців на Сході та Півдні України та погрожували «каральними операціями» з боку київської влади. Міністерство закордонних справ України спростовувало такі повідомлення російської сторони, однак Україна не була достатньо переконливою та прогала інформаційну складову гібридної війни. Зовнішня інформаційна політика Російської Федерації відіграла вирішальну роль у забезпеченні підтримки населенням наразі невідконтрольних територій дій нелегітимної, сепаратистки налаштованої влади.

Немає потреби доводити, що прояви сепаратизму в Україні є наслідком етнополітичного конфлікту. Згідно з А. Кіссе врегулювання етнополітичного конфлікту на

макрорівні повинно здійснюватися шляхом застосування таких політико-правових механізмів, як переговори та посередництво (миротворчі місії), інформаційні методи (наприклад, повідомлення у ЗМІ, що відображають або спростовують точку зору сторін конфлікту). Вчений вважає, що ці засоби можуть бути застосовані тільки в мирний час, тоді як на етапі безпосередньо конфліктної взаємодії (війн, збройних протистоянь) дієвими є заходи судово-каральні, соціально-політичного або військового стримування [1, с. 45]. Україні доводиться наразі поєднувати всі ці механізми.

Враховуючи той факт, що інформаційна політика, фактор інформаційного тиску і впливу виявилися вирішальними в дезінтеграції суверенної України, то роль інформаційної політики, інформаційних механізмів та технологій впливу в реінтеграції також може бути визначальною і потребує глибокого наукового дослідження з застосуваннями методів моделювання та прогнозування. На момент втрати контролю над Автономною Республікою Крим та ОРДЛО Україна не провела системної інформаційної політики протидії дезінтеграції та сепаратизму, оскільки виявилася не готовою до таких викликів. Державна інформаційна політика полягала в навздогінній протидії, ізоляції українців від інформаційного впливу Російської Федерації та невизнаної влади окупованих територій. Серед таких заходів слід згадати заборону трансляції низки російських каналів (Россия–24, Life News, Russia Today, НТВ, Россия–1 та ін.) у ефірних і кабельних мережах для захисту інформаційної безпеки на території України, адже вони поширювали ідеї сепаратизму та антиукраїнську пропаганду. Згодом заборона поширилася на фільми російського виробництва, а також іноземний контент за участю осіб, які відкрито підтримали або сприяли порушенню територіальної цілісності України.

Після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України» в 2015 р. інформаційне законодавство стало більш жорстким і унеможливило розповсюдження фільмів, якщо його учасником є фізична особа, включена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці [2]. Цей перелік, що формується Міністерством культури України на підставі звернень РНБО, СБУ, Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, викликав багато дискусій щодо його фігуратив та фільмів за їх участю в контексті рівності прав та демократії, однак виконує функцію блокування інформаційної пропаганди.

Адже, як слушно зауважує М. Малий, тривале невіршення проблем інформаційної безпеки створює реальну загрозу інформаційної експансії інших країн. На думку дослідника, державна політика гарантій інформаційної безпеки повинна бути відкритою і передбачати інформування суспільства про діяльність державних органів і суспільних інститутів у сфері інформаційної безпеки з урахуванням обмежень, встановлених чинним законодавством України [3]. Втім, глобальні технології створюють інформаційне середовище, де практично відсутні державні кордони та обмеження на поширення інформації. І це суттєво ускладнює проведення інформаційної політики реінтеграції та блокування дезінтеграційних тенденцій.

В Інтернеті на російських ресурсах безперешкодно розміщується інформація з дискредитації незалежності України, недоторканності та територіальної цілісності держави. Правоохоронні органи блокують її поширення, однак вони дуже швидко змінюють локалізацію. Цю проблему зауважує Г. Почепцов, стверджуючи, що будь-яка держава хоче контролювати (офіційно чи неофіційно) якомога більше інформаційних потоків, але проти цього активно працюють як нестача ресурсів для контролю, так і демократичні права громадян [4].

Якщо проблематика інформаційної політики та інформаційної безпеки характеризується високим рівнем розробки (А. Берг, С. Бреман, Ф. Вільямс, О. Гриценко, Ж. Елльюль Ю. Зоріна, М. Кастельс, Г. Почепцов, В. Шкляр), то проблематика реінтеграції практично не досліджена. Політика реінтеграції зокрема – відносно нове явище в українській науці, актуальність вивчення якого продиктована викликами останніх років. Поширеним є вивчення політики реінтеграції в контексті етнополітичної політики, зокрема спостерігаються спроби напрацювання рекомендацій та законодавчих ініціатив щодо удосконалення законодавчої бази реінтеграційної політики як складової державної етнополітичної політики України. Як зауважує І. Кресіна, відтермінування процесу реінтеграції може призвести до непоправних етнополітичних наслідків [5, с. 62]. Наразі окуповані території (Автономна Республіка Крим, ЛНР, ДНР) і їх населення є ізольованими від України вже понад три роки і тому потребують цілої низки політико-правових механізмів інтеграції, адаптації до українських реалій в межах політики реінтеграції. Поширеним є також підхід до реінтеграції як до останньої фази врегулювання етнополітичного конфлікту (С. Асланов, О. Натой), а саме возз'єднання територій дезінтегрованої держави. Вчені вважають, що з кожним роком після дезінтеграції незалежної держави під зовнішнім тиском перспективи возз'єднання погіршуються і для цього доведеться застосувати більше зусиль і ресурсів.

В етнополітології також поширений підхід до реінтеграції як різновиду інтеграції. Зокрема, Б. Цілевич виокремлює такі складові реінтеграції: культурна, соціальна (відсутність дискримінації), політична, адміністративно-територіальна. Визначальними факторами успішної реінтеграції член ПАРЄ вважає рівність та недискримінацію; соціальну мобільність (відсутність скляної стелі); подолання сегрегації та міжгрупову комунікацію; забезпечення політичної участі; мовну компетентність; рівень толерантності та формування спільних культурних норм. Б. Цілевич стверджує, що реінтеграція – це завжди двосторонній процес, який передбачає пристосування учасників етнополітичного процесу один до одного, налагодження діалогу та пошук компромісів на тлі забезпечення базових цінностей та збереження багатоманіття [6]. Науковець оперує такими термінами, як «суспільство-реципієнт» та «етноспільнота (наприклад, національна меншина) донор», які пристосовуються один до одного в процесі реінтеграції. З цієї теорії випливає, що в процесі реінтеграції чи не найважливішу роль відіграє обмін інформацією, комунікативна взаємодія сторін, що інтегруються. А отже, інформаційна політика, що забезпечується державою. Не випадково, О. Картунов серед основних теорій етнополітичної

інтеграції виокремлює ті, що містять інформаційну складову, – комунікативну (К. Дойч), функціональну (Б. Маліновські, Д. Мітрени, А. Радкліфф-Браун), нормативно-ціннісну (М. Вебер, Е. Дюркгейм), уніфікаційну (Е. Етціоні) [7, с. 217].

Реінтеграція повинна бути адаптована до конкретних умов, потреб країни та суспільства, тому в світі не напрацьовано універсальної формули реінтеграції, якою могла б скористатися Україна. Доведеться напрацьовувати власну модель реінтеграції держави. Відтак етнополітична політика України потребує суттєвого перегляду і доповнення з урахуванням нинішніх реалій етнополітичного конфлікту, його мирного врегулювання, захисту прав етноспільнот на окупованих територіях, необхідності політико-правового забезпечення їх реінтеграції. Україні наразі доводиться діяти у непростих етнополітичних умовах, які суттєво ускладнюють процес реінтеграції. Їх деструктивний вплив на возз'єднання держави обов'язково необхідно враховувати в етнополітичній та інформаційній політиці. Однак незавершеність етнополітичного конфлікту, гібридна війна з Росією, відсутність контролю над окупованими територіями зовсім не означає, що треба відкласти напрацювання та реалізацію політики реінтеграції до більш сприятливих умов або відмовитися від реінтеграції взагалі, обмежившись контрольованими територіями. Заяви про непотрібність Україні Донбасу та Криму, які начебто зрадили Україну, часто лунають з боку політиків та набувають популярності у суспільстві. Така позиція хибна, деструктивна для державотворення та розвитку України. Вона є наслідком і продовженням етнополітичного розколу і дуже згубно впливає на громадську думку та підтримання ідеї реінтеграції. Тому політика реінтеграції України повинна містити потужну інформаційну складову, яка полягатиме не лише в протидії російській, сепаратистській пропаганді, а також в популяризації ідеї реінтеграції як безальтернативного поступу України.

Тим часом роль та значення фактору інформаційної політики в реінтеграційних процесах на науковому рівні залишається загалі не дослідженим. Тим не менше за відсутності цілісної, системної політики реінтеграції Україна накопичила певний практичний досвід з використання інформаційних механізмів в реінтеграції. В Україні Міністерство інформаційної політики України визначене головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, тож йому відводиться головна роль у інформаційному забезпеченні процесу реінтеграції. Саме Міністерству інформаційної політики слід було б розробити низку заходів з моніторингу, відстеження та блокування інформаційних повідомлень, що містять ознаки дискредитації ідеї реінтеграції, возз'єднання України, розпалювання ворожнечі між населенням України та населенням її тимчасово окупованих територій.

На даному етапі взаємодії з тимчасово окупованими територіями ми не можемо адекватно оцінити настрої населення цих територій, однак відповідальність за те, що згідно з соціопитуваннями майже половина українців готові змиритися з втратою Криму та

Донбасу, що на першому місці серед стратегій щодо Донбасу та Криму перебуває політика ізоляції, а не інтеграції, лежить на українській владі, її неефективній інформаційній політиці. Адже саме на основі повідомлень у ЗМІ, особливостей висвітлення подій навколо етнополітичного конфлікту, його врегулювання більшість населення України формує свою думку про ставлення до тимчасово окупованих територій та їх повернення.

На офіційному сайті Міністерства інформаційної політики України зазначається, що дотримання інформаційного суверенітету України полягає у забезпеченні здійснення реформ ЗМІ щодо поширення суспільно важливої інформації. На даному етапі саме до такої суспільно важливої інформації належать популяризація реінтеграції як єдиного можливого шляху державотворення України, широке висвітлення реінтеграційних ініціатив з метою забезпечення громадської підтримки реінтеграції, а також блокування поширення ідей ізоляціонізму, відмови від тимчасово окупованих територій («проживемо без них», «нам без них буде краще, не доведеться витратити кошти на відбудову Донбасу»). Формування ефективної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки держави полягає не лише в захисті інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу, пропаганди, а й у відстеженні, відмові, інформаційному блокуванні внутрішньої деструктивної етнополітичної риторики, яка має згубні наслідки для возз'єднання України.

На перший погляд, невизначене або інколи навіть негативне ставлення населення України до реінтеграції анексованого Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей начебто не має вирішального впливу на формування або реалізацію політики реінтеграції. Однак невідтримання населенням ідеї реінтеграції в цілому має згубні наслідки і може повністю заблокувати етнополітичний процес возз'єднання України. Наприклад, громадяни на парламентських виборах нададуть перевагу політичним силам, програмні положення яких суперечитимуть реінтеграції і які спекулюватимуть на політиці ізоляціонізму. Відповідно, перевага таких політичних сил унеможливить формування політики реінтеграції на законодавчому рівні та заблокує її реалізацію на практиці. Також не виключено, що питання реінтеграції України за певних політичних умов і наявності політичної волі може бути винесене на всеукраїнський референдум. Тоді громадська думка і ставлення суспільства до реінтеграції України відіграє вирішальну роль. Тому інформаційне забезпечення популяризації ідеї реінтеграції як консолідуючої національної ідеї України має стати ядром політики реінтеграції [8, с. 76].

Це має бути широка інформаційна кампанія, яка міститиме цілий комплекс механізмів та заходів – від відновлення державного мовлення та інших інформаційних спроб впливати на населення тимчасово окупованих територій до популяризації окремих реінтеграційних ініціатив у ЗМІ. Безумовно, Міністерство інформаційної політики проводить певні заходи в цій сфері, але вони не характеризуються послідовністю та достатньою кількістю. Серед них

слід згадати комунікаційну кампанію «Крим – це Україна», яка стартувала 23 лютого 2016 р. Вона має за мету консолідацію громадської думки щодо Криму та формування громадянської позиції українців, в якій Крим, беззаперечно, це Україна, яка спрямована на тих українців, які живуть у Криму та потерпають від репресій, а тому вкрай потребують підтримки та солідарності України.

Тимчасово окуповані території (Крим та Донбас) повинні повернутися на інформаційний порядок денний України, їх реінтеграція має стати пріоритетом державної етнонаціональної політики України. Інформаційні спроби замовчування, деактуалізації, дискредитації політики реінтеграції повинні блокуватися Міністерством інформаційної політики. Це також дасть можливість зневіреному населенню тимчасово окупованих територій не почуватися зрадженими, ображеними, покинутими і нікому не потрібними. Саме інформаційна складова є найважливішою у забезпеченні політики присутності України на тимчасово окупованих територіях.

Таким чином Україні доводиться формувати власну стратегію реінтеграції, враховуючи напрацювання інших держав та особливості перебігу етнополітичного конфлікту. Це складний багатокомпонентний, багаторівневий етнополітичний процес, в якому беруть участь багато акторів, позицію яких доводиться враховувати. Очевидно, що він буде довготривалим, беручи до уваги той факт, що етнополітичний конфлікт, фактично, перейшов в категорію заморожених. Це ускладнює проведення реінтеграції, але збільшує вагу в її реалізації саме інформаційного компоненту. Інформаційна політика відіграє в процесі реінтеграції чи не ключову роль, враховуючи ті функції, які вона виконує з комунікації, налагодження діалогу, спростування стереотипів, подолання відмінностей між частинами держави, що реінтегруються. Україна лише починає напрацьовувати конкретні механізми інформаційної складової політики реінтеграції, які не завжди характеризуються послідовністю та системністю. Тим часом невідтримання населенням ідеї реінтеграції може стати на перешкоді процесу возз'єднання України.

Список використаних джерел

1. Кіссе А. Етнічний конфлікт: теорія і практика управління: політологічний аналіз: монографія. – Київ: Логос, 2006. – 379 с.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2015. – №18. – ст. 131.
3. Малий М. Інформаційна політика держави: стан і стратегія розвитку / Інститут журналістики. – URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1341> (дата звернення 12.05.2017).
4. Почепцов Г. Інформаційна політика: базові принципи / Media Sapiens. – URL: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/informatsiyna_politika_bazovi_printsipi/ (дата звернення 10.05.2017).
5. Кресіна І. Реінтеграція як складова державної етнонаціональної політики: актуальність дослідження та імплементації // Держава і право: Політичні науки. – 2016. – Вип.73. – С.61–73.
6. Цілевич Б. Інтеграція мігрантів і меншин – яким чином це поняття тлумачать у Європі? / Інтеграція та загальнонаціональний діалог – наукові підходи, моделі та існуючий міжнародний досвід: семінар. – Київ, 31 жовтня – 01 листопада, 2016.
7. Картунов О. Вступ до етнополітології: науково-навчальний посібник. – Київ: Ін-т економіки, управління та господарського права, 1999. – 300 с.

8. Модель етнонаціональної політики для реінтеграції Донбасу і Криму: наукова записка. – Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. – 104 с.

References

1. Kisse A. Etnichnyj konflikt: teoriya i praktyka upravlinja: politologichnyj analiz: monografija. – Kyjiv: Logos, 2006. – 379 s.
2. Pro vnesenja zmin do dejakuh zakoniv Ukrainy shchodo zahystu informatsijnogo teleprostoru: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verhovnoji Rady Ukrainy. 2015. – №18. – st. 131.
3. Malyj M. Informatsijna polityka derzhavy: stan i strategija rozvutku / Instytut zhurnalistyky. – URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1341> (data zvernjenja 12.05.2017).
4. Pocheptsov G. Informatsijna polityka: bazovi pryntsyipy / Media Sapiens. – URL: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/informatsijna_polityka_bazovi_printsyipy/ (data zvernjenja 10.05.2017).
5. Kresina I. Reintegratsija jak skladova derzhavnoji etnonatsionalnoji polityky: aktualnist' doslidzhenja ta implementatsij // Derzhava i pravo: Politychni nauky. – 2016. – Vyp.73. – S.61–73.
6. Tsilevych B. Integratsija migrantiv i menshyn – jakym chynom tse ponjatja tlumachat' u Jevropi / Integratsija ta zagalnonatsionalnyj dialog – naukovy pidhody, modeli ta isnujuchuj mizhnarodnyj dosvid: seminar. – Kyjiv, 31 zhovtnja – 01 lystopada, 2016.
7. Kartunov O. Vstup do etnopolitologiji: nauково-навчальний посібник. – Kyjiv: In-t ekonomiky, upravlinja ta gospodarskogo prava, 1999. – 300 s.
8. Model etnonatsionalnoji polityky dlja reintegratsiji Donbasy I Krymu: naukova zapyska. – Kyjiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskogo NAN Ukrainy, 2016. – 104 s.

*Yavir V. A., candidate of political science, scientist,
V. M. Koretskyi Institute of State and Law
(Ukraine, Kyiv), zhabchik@gmail.com*

The role of information policy in the reintegration of Ukraine

Ukraine needs a comprehensive policy of reintegration of temporarily occupied territories in which a key role should be played by information policy. The author proves that the information pressure and influence were decisive in the disintegration of sovereign Ukraine that was defeated in the information component of the hybrid war. The state information policy was not systemic and aimed to isolate Ukrainians from the information impact of the Russian Federation and the unrecognized authorities of the occupied territories. The role of information policy in the process of reintegration of Ukraine is studied. Analyzing the main theories of integration and reintegration, the author finds out that they based on the information component – communication, dialogue, information exchange between reintegrating territories. Non-maintenance of the idea of reintegration by the population can completely block the ethnopolitical process of Ukraine's reintegration. So Ukraine's reintegration policy should contain a powerful information component, some its mechanisms are proposed in the article.

Keywords: reintegration, disintegration, information policy, ethnonational politics, ethnopolitical conflict, separatism.

* * *